

Aardrijkskunde HAVO

Syllabus centraal examen 2009

mei 2007

Verantwoording:

© 2007 Centrale Examencommissie Vaststelling Opgaven vwo, havo, vmbo (Utrecht)

Alle rechten voorbehouden. Alles uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

CEVO commissie examenprogramma 2007 aardrijkskunde havo:

R. van der Vaart (voorzitter) – Universiteit Utrecht

H. Ankoné (secretaris) – SLO

A. Eijsberg – CEVO

B. van Erp Taalman Kip – Cito

H. Mennen – docent SG Were Di, Valkenswaard

N. Vlaanderen – docent Griffland College, Soest

I. Pauw – docent Hermann Wesselink College, Amstelveen

G. Kalsbeek – docent Amstelveen College, Amstelveen

Inhoud

Deel I

Voorwoord

1. Inleiding

- 1.1 De plaats van aardrijkskunde op havo
- 1.2 Omvang van het programma
- 1.3 Toelichting bij het nieuwe programma
- 1.4 Afstemming met andere vakken

2. Examenstof van centraal examen en schoolexamen

3. Specificatie van de globale eindtermen voor het CE

- Vooraf
- Domein A1 Vaardigheden
- Domein B: Wereld
- Domein C: Aarde
- Domein D: Ontwikkelingsland
- Domein E: Leefomgeving

4. Het centraal examen

- Zittingen centraal examen
- Vakspecifieke regels correctievoorschrift
- Hulpmiddelen
- Computertoetsing
- Handreiking SLO

Bijlage 1. Examenprogramma aardrijkskunde havo

Deel II

Bijlage 2. Toelichting bij domein A 'Vaardigheden'

Bijlage 3. Voorbeeldopgaven

I Voorbeeldopgave vwo 'Bouwen in de Zuidplaspolder of niet?'

Deel III

II Voorbeeldopgave vwo 'De tsunami in Zuidoost-Azië op tweede kerstdag 2004'

Deel IV

III Voorbeeldopgave havo 'Ruimte voor de rivier'

Deel V

IV Voorbeeldopgave havo 'Houtkap in de Filippijnen: de mens veroorzaakt een natuurramp'

IV Voorbeeldopgave havo 'Houtkap in de Filippijnen: de mens veroorzaakt een natuurramp'

Doel van de opdracht is te toetsen of kandidaten:

begrijpen dat de houtkap in de Filippijnen (en veel andere ontwikkelingslanden) een (sociaal)economische en ecologische dimensie* heeft.
begrijpen dat er op verschillende ruimtelijke schalen (vergelijk internationaal en lokaal) en tijdspaden (vergelijk korte en lange termijn) verschillende belangen aan de orde zijn.
begrijpen dat beleid ten aanzien van de houtkap dan ook altijd complex is en nooit voor alle betrokken partijen (van kapper tot consument, van mondiale milieuorganisatie tot lokale bewoner) bevredigend kan zijn.
nadat ze zich georiënteerd hebben op de problematiek in staat zijn een beargumenteerde toekomstverwachting over de houtkap te formuleren.

* De politieke dimensie kan door leerlingen genoemd worden, maar wordt in de opgave niet aan de orde gesteld omdat deze niet in het eindexamenprogramma is opgenomen.

Kandidaten krijgen voorafgaand aan het examen te horen dat een opgave over de problematiek van (illegale) houtkap deel uitmaakt van het centraal examen. Zij kunnen zich hierop voorbereiden, bijvoorbeeld in de klas of door (al dan niet gezamenlijk) bronnenonderzoek op het internet. Richtvragen hierbij zijn, volgens de geografische vierslag:

Wat is niet-duurzame houtkap?

Waarom vindt deze plaats?

Waar vinden we dit verschijnsel?

Waarom juist daar?

Andere richtvragen zijn:

Wat zijn de sociaal-economische en fysisch-geografische gevolgen van niet-duurzame houtkap?

Welke partijen zijn er op verschillende ruimtelijke schalen bij betrokken (van kapper tot koper)?

Wat vind je er zelf van en hoe denk je dat bovenstaande betrokken partijen er over denken?

De kandidaten krijgen op het centraal examen zelf bronnen met informatie over dit specifieke voorbeeld van illegale houtkap in de Filippijnen.

Inleiding: situatie verkennen en probleem herkennen

- 2p 1 Bekijk de foto van bron 1. Voor deze man is hout zowel de oplossing van het probleem als het probleem zelf. Leg dit kort uit.
- 2p 2 Welke twee Filippijnse partijen dragen op lokaal niveau direct en indirect bij aan de houtkap? Geef dit aan door onderstaand schema over te nemen en kolom 1 in te vullen.

Kolom 1	Kolom 2	Kolom 3
Partij:	Wil tropisch hout in bezit krijgen?	Is om andere redenen betrokken bij de houtkap?
1.	1.	1.
2.	2.	2.

2p 3 Welke betekenis heeft de houtkap voor hen? Geef per partij in kolom 2 aan of het om het verkrijgen van hout gaat en in kolom 3 of dat er (ook) een andere reden voor hun betrokkenheid bij de houtkap meespeelt.

1p 4 Zoom nu uit. Noem een (commerciële) partij die lokaal actief is vanwege internationale belangen bij de houtkap.

Bekijk in de Grote Bosatlas (52e druk) kaartblad 177 en beantwoord de vragen 5, 6 en 7.

1p 5 Canada is net als de Filippijnen een grote houtproducent. Uit kaartblad 177 blijkt dat één motief, dat belangrijk is voor de houtkap op de Filippijnen, nauwelijks een rol speelt in Canada. Noem het motief en de kaart waaruit dit blijkt.

1p 6 Verklaar het verschil tussen beide landen dat je in vraag 5 hebt ontdekt.

1p 7 De bossen in Canada en de Filippijnen ontwikkelen zich verschillend. Geef de oorzaak voor dit verschil in ontwikkeling.

1p 8 Het probleem van de illegale houtkap speelt niet alleen in de Filippijnen. Ook bijvoorbeeld Kameroen heeft te maken met dit probleem. Dit is te verklaren vanuit de economische positie van beide landen. Noem een kaart uit de Bosatlas of een gegeven uit de basisstatistiek die deze economische positie van beide landen toont.

3p 9 Licht de titel van de opgave toe door in onderstaand schema bij **A** en **B** een verklaring voor de erosie in te vullen. Bij **C** vul je een kaartnummer uit de Bosatlas in die de erosie op mondiale schaal toont en die laat zien dat dit probleem in de Filippijnen groot is.

Menselijk ingrijpen:	Gevolg hiervan:	Natuurverschijnsel:	Erosie door:	Gevolg hiervan:
Houtkap	Bomen verdwijnen	Hevige regenval	A:	Modderstromen C: Te zien op kaart ...?
			B:	

2p 10 Vóór het blokje 'houtkap' kan een blokje 'economische crisis in de stad' geplaatst worden. Geef hiervoor een argument en geef ook een argument om dit juist *niet* te doen.

Beschrijving van het probleem: de probleemdefinitie

In de vorige vragen heb je de situatie rond de illegale houtkap verkend. De volgende stap bestaat uit het beschrijven van het probleem. President Gloria Arroyo van de Filippijnen begrijpt dat haar bevolking lijdt onder de gevolgen van de houtkap. Ze vraagt jou haar te helpen bij het ontwikkelen van een aanpak. Allereerst heeft ze behoefte aan een precieze beschrijving van het probleem.

- 2p 11 Help haar die te ontwikkelen door zowel achter oorzaak (A) als gevolg (B) vier begrippen in te vullen. Je mag elk begrip maar één keer gebruiken.
Kies uit de begrippen: verminderde waterbergingscapaciteit, urbane werkloosheid, ecologische ramp, corruptie, aanleg plantages voor exportgewassen, gebrek aan landbouwgrond, erosie, bedreigde boomsoorten

A	Oorzaak illegale houtkap →	1 2 3 4
B	Gevolg illegale houtkap →	1 2 3 4

Oplossing van het probleem: eerst verschillende toekomstscenario's vergelijken

President Arroyo heeft leger en politie opgeroepen hard op te treden tegen illegale houtkap. Dit wekt angst op, maar is geen oplossing voor de problemen. Ze besluit een internationale videoconferentie te organiseren. Betrokkenen kunnen via moderne communicatiemiddelen elkaar zien en met elkaar spreken over verbetering van de situatie in de Filippijnen. Ze vraagt jou te helpen bij de organisatie van de conferentie. De partijen die bij de houtkap betrokken zijn (zie de vragen 2 en 4) worden uitgenodigd.

Arroyo wil de discussie graag sturen. Ze vraagt jou om 3 scenario's (mogelijke ontwikkelingen voor de toekomst) voor de komende 25 jaar uit te denken. Binnen de scenario's staan verschillende belangen centraal:

Scenario 1: het natuurlijk milieu;

Scenario 2: de economische situatie van de lokale bevolking in de bosgebieden van de Filippijnen;

Scenario 3: duurzame ontwikkeling.

- 3p 12 Vul in onderstaand schema in wat de scenario's in de praktijk betekenen voor de houtkap in de Filippijnen.

Scenario's	Consequenties voor de houtkap
1: natuurlijk milieu centraal	
2: economische situatie centraal	
3: duurzame ontwikkeling centraal	

- 1p 13 De Filippijnse oppositieleider Pimentel meldt zich aan om één van de drie scenario's te promoten. Welk scenario kiest hij volgens de tekst van bron 1?
- 1p 14 Het Wereld Natuur Fonds (WNF) neemt ook contact op. Zij leveren een financiële bijdrage, als het gekozen scenario binnen de WNF-doelen past. WNF heeft de Filippijnen als speerpunt gekozen in hun strijd tegen ontbossing. Zoek in de atlas een kaart die deze keuze ondersteunt.

Conclusie: jouw kijk op de zaak

- 3p 15 Kies het scenario waarvan jij *verwacht* dat het de toekomstige ontwikkeling van de houtkap op de Filippijnen het beste beschrijft. Verdedig je keuze in een korte uitleg. Gebruik hierbij de volgende begrippen: *natuur, economie, lokale schaal, mondiale schaal, korte termijn, lange termijn*.

De problematiek vanuit Nederland bekeken

President Arroyo vraagt je ook in Nederland iets met de resultaten van je inzichten in de houtkap in de Filippijnen te doen. Zij vindt dat ook de Nederlandse consumenten hun verantwoordelijkheid moeten nemen in het probleem van de illegale tropische houtkap.

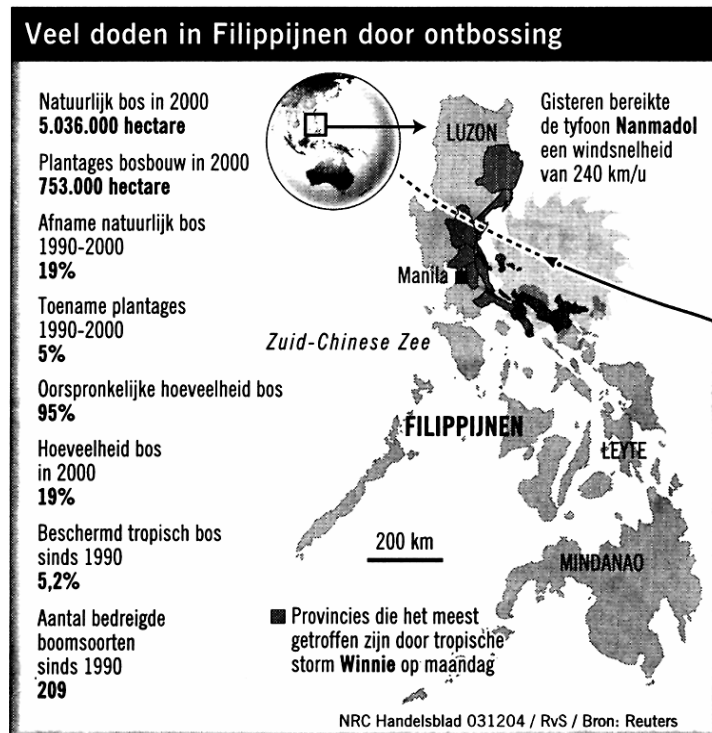
- 1p 16 Op welke manier kan een Nederlandse consument dit doen?
- 1p 17 Nederlandse burgers moeten tenminste goed geïnformeerd zijn over de situatie. Jij gaat hen helpen door mensen die meer informatie willen op weg te helpen. Geef naast de term 'illegale houtkap' nog vier trefwoorden aan waarmee zij verder kunnen zoeken op internet. Ga er van uit dat deze mensen vanuit hun verantwoordelijkheid als consument informatie willen zoeken.

Bron 1

Natuurramp veroorzaakt door de mens

Een Filippijnse man sleept met hout dat hij wil gebruiken voor het herbouwen van zijn door tyfoon Nanmadol vernietigde huis in Gabaldon in het noorden van het land.

Dat er zo veel slachtoffers vallen door de tropische stormen in de Filippijnen is vooral het gevolg van de illegale houtkap.

Door onze redacteur

Paul Luttkhuis

ROTTERDAM, 3 dec.

Het heet een natuurramp. Maar zoals zo vaak zijn de meer dan zevenhonderd doden na de tropische storm Winnie en de tyfoon Nanmadol deze week op de Filippijnen niet zo maar toe te schrijven aan dit natuurgeweld.

Het is de ontbossing – vooral het gevolg van illegale houtkap – die zorgt voor het grote aantal slachtoffers. Ooit waren de Filippijnen voor 95 procent bedekt met tropische regenwouden, die diep verankerd zijn in de bodem en zo het regenwater en de grond kunnen vasthouden. Van die regenwouden is inmiddels nog geen 20 procent overgebleven. In de afgelopen tien jaar is 19 procent van alle natuurlijke bebossing op de Filippijnen verdwenen.

Volgens het World Resources Institute (WRI) is de kwaliteit van de bossen in de Filippijnen vooral sinds de jaren tachtig snel achteruit gegaan. “Economische stagnatie dreef werklozen uit de steden naar afgelegen bosgebieden.” Miljoenen mensen leven volgens het WRI sindsdien in de hoger gelegen bossen zonder een vorm van inkomen. “Iedere minuut verdwijnt in de Filippijnen sindsdien bijna één hectare tropisch hardhout.”

Na de Tweede Wereldoorlog kwam 70 procent van de wereldwijde productie van hardhout uit Zuidoost-Azië. Inmiddels is dat opgelopen tot meer dan 80 procent. Jaarlijks exporteren de Filippijnen voor zo'n 200 miljoen dollar aan hardhout. De ontbossing gebeurt volgens de WRI gewoonlijk in twee fasen: eerst halen de houthakkers de waardevolle bomen er tussenuit. Daarna is het de beurt aan de boeren, die de rest gebruiken als bouw- en brandhout en de grond voor de landbouwproductie.

President Gloria Arroyo noemde gisteren “illegale houtkap (...) een van de meest serieuze misdaden tegen ons volk”. Ze heeft leger en politie opgeroepen om hard op te treden tegen de illegale houtkap en tegen de financiers van deze miljoenenindustrie. Sommige politici bepleiten daarom het invoeren van de doodstraf voor illegale houthandelaars. Verder zou er een beloningssysteem moeten komen voor burgers die de illegale praktijken bij de overheid melden.

De Filippijnse oppositieleider Aquilino Pimentel beschuldigt de regering ervan corrupte milieuambtenaren, die voor veel geld de houthandelaars beschermen, de hand boven het hoofd te houden. Hij gaf voorbeelden van recente kapcontracten die zijn afgegeven door het ministerie van Milieu en Natuurlijke Hulpbronnen in gebieden waar de bossen nu al gevaarlijk uitgedund zijn. Pimentel bepleit een volledig verbod op commerciële houtkap voor 25 jaar. “Voortdurende apathie van politieke leiders om dit voorstel aan te nemen zal leiden tot meer ecologische rampen met catastrofale gevolgen in de toekomst”, aldus Pimentel.

Dat de slachtoffers niet zonder meer toegeschreven kunnen worden aan extreme weersomstandigheden bleek vorig jaar, toen er zonder serieuze aanleiding op de zuidelijke eilanden Leyte en Mindanao een modderstroom ontstond die 193 mensen meesleurde. Het ministerie voor Milieu en Natuurlijke Hulpbronnen weet het drama destijds aan zware regenval en de aanleg van kokosplantages ten koste van de natuurlijke bebossing. Volgens het ministerie was illegale houtkap niet de oorzaak, maar het ministerie erkende wel dat bomen met diepere wortels het water en de modder langer hadden kunnen vasthouden.

Volgens critici zullen de harde woorden van de politici weinig uithalen. Een Filippijnse krant schreef deze week: “Het probleem is dat na het huilen en tandenknarsen, iedereen weer rustig gaat slapen.”

bron: NRC Handelsblad, 3 december 2004

Achtergrondinformatie I

Bron:

Fragmenten uit: Onderzoek en beleidsmatig advies Illegaal hout

Voor het hele rapport kun je kijken op:

http://www.greenpeace.nl/multimedia/download/1/346223/0/AidEnvironment_Illegaal_hout_26juni.pdf

De verantwoordelijkheden en de mogelijkheden voor Nederland binnen de internationale context juni 2003

Voorwoord

Laten we eerlijk zijn. Iedereen, politici vooraan, veroordelen illegale houtkap. Ook de handel in illegaal gekapt hout wordt scherp en unaniem veroordeeld. Maar het uitgangspunt "Dit is verschrikkelijk, dat moeten we sámen oplossen!" heeft ons totnogtoe niet verder geholpen omdat effectieve maatregelen nog niet zijn genomen. Dit rapport richt zich op een constructieve, niet-vrijblijvende rol van de overheid, en dan in eerste instantie de Nederlandse overheid. Het rapport biedt een uitgebreide verkenning van de verantwoordelijkheden en van de mogelijkheden en benoemt concrete en effectieve maatregelen die de Nederlandse overheid kan ondernemen. Met dit rapport wil AIDEnvironment de discussie ondersteunen over wat noodzakelijk én wat mogelijk is, in optimale afstemming met de internationale context.

Het initiatief voor zowel de achtergrondstudie als voor deze beleidsnotitie is genomen door een vijftal Nederlandse NGO's met een mondiale scope: Greenpeace Nederland, ICCO, Milieudefensie, NC-IUCN en Wereld Natuur Fonds.

1 Inleiding

1.1 De omvang van het probleem

Wereldleiders over illegaal hout³

"Illegale houtkap berooft nationale en lokale overheden, boseigenaren en lokale gemeenschappen van significante inkomsten en voordelen, beschadigt bosecosystemen, vervormt houtmarkten en assessments van resources in bossen en werkt als een ontmoediging voor duurzaam bosbeheer. Internationale handel in illegaal gekapt hout, waaronder transfer pricing, te laag factureren en andere illegale praktijken, verergert het probleem van de illegale houtkap."

De laatste decennia hebben overheden de houtindustrie de rechten toegewezen om honderden miljoenen hectares oerbos in alle delen van de wereld te exploiteren. De houtindustrie is in veel landen nog altijd zeer afhankelijk van de exploitatie van oerbossen. In een aantal belangrijke houtproducerende landen heeft de overheid de greep op de houtindustrie volledig verloren. Illegale houtkap en houtsmokkel zijn hier schering en inslag. Exacte cijfers zijn er uiteraard niet, maar diverse onderzoeken geven het volgende beeld:

- De Braziliaanse Amazone waar 80% van de houtkap illegaal lijkt te zijn;
- Indonesië: 70% illegaal;
- Cambodja: 90%;
- Kameroen: 50-60%;
- Rusland: 30-60%;

- Ook in Canada worden grote houtkapbedrijven beschuldigd van belastingontduiking en illegale kap van bufferzones;
- Tot voor kort was Maleisisch hout voor een zeer belangrijk deel (rond 60%) uit Indonesië afkomstig, waarvan het grootste deel illegaal gekapt is;
- In een aantal landen, waaronder Indonesië, worden grote pulpfabrieken in belangrijke mate door stromen illegaal gekapt hout 'gevoed'. Exacte cijfers hierover zijn schaars.

De **belangrijkste effecten** van illegale houtkap zijn:

1. Illegale houtkap gaat ieder jaar weer ten koste van miljoenen hectaren bos, de leefomgeving voor mensen, dieren en planten;
  2. De overheden in deze tropenlanden lopen jaarlijks zeker US \$ 5 miljard aan inkomsten mis als gevolg van illegale kap en handel. Daarnaast verliezen de lokale economieën ongeveer US \$ 10 miljard jaarlijks. Veel bewoners die direct of indirect van het bos afhankelijk zijn verliezen daardoor inkomen, of direct hun bestaansbasis. Dit heeft een enorm effect op armoede;
  3. Ook de rechten van lokale en/of inheemse volkeren worden vaak geschonden;
  4. Illegaal hout is goedkoop en aantrekkelijk voor de internationale markt. Illegaal hout ondermijnt daarmee de doorbraak van duurzaam geproduceerd hout.
- Illegale houtkap heeft niet altijd een relatie met de internationale markt. De activiteiten kunnen variëren van grootschalige commerciële operaties die openlijk nationale parken leeghalen tot kleinschalige houtkap door boeren ten behoeve van bouw van hutten.

Specifiek: conflicthout

In diverse regio's in de wereld is hout een financieringsbron van bewapende strijd of oorlog. Daarbij gaat het om dusdanig wetteloze contexten dat er bijna geen sprake kan zijn van legaliteit of illegaliteit. Hout uit deze gebieden, waaronder Liberia, wordt vaak aangeduid met de term *conflicthout*. Dit hout vertegenwoordigt de ergste vormen van ontbossing.

1.2 De rol van Nederland en van de EU

Waarschuwing in 1992

“Zolang illegale activiteiten in de bosbouwsector doorgaan zal het onmogelijk zijn duurzaam bosbeheer te garanderen.”

De **rol van de internationale markt/handel** bij de illegale houtkap is groot:

- Op de EU-binnenmarkt is ongeveer 50% van het tropisch hout uit illegale bron. In 1999 importeerde de EU ongeveer 5 miljoen m³ illegaal hout met een waarde van € 1,2 miljard;
  - Nederlandse houthandelaren importeren gezamenlijk 1,2 miljoen m³ tropisch hout (waarde: ongeveer € 300 miljoen). Importstatistieken geven enig inzicht in de herkomstlanden. Aan de hand van de percentages illegale kap in de desbetreffende landen kan worden berekend dat 50% van al het tropische hout dat in Nederland wordt gebruikt illegaal hout betreft;
  - 50% van al het meranti op de Nederlandse markt is illegaal. Meranti is een houtsoort uit ZO-Azië die in Nederland veel in kozijnen wordt gebruikt;
  - 10-20% van de totale import van rondhout en plaatmateriaal op de Nederlandse markt is illegaal gekapt;
  - Er vindt geen controle plaats op de papierimporten uit bijvoorbeeld Indonesië waardoor de papiermarkt zeker aan de illegale kap bijdraagt;
  - Financiële stromen uit Nederland en bijna alle andere Westerse landen voor bijvoorbeeld de hout-, papier- en bijv. palmolie-industrie zonder een maatschappelijk verantwoord businessplan, dragen bij direct aan de illegale houtkap.
- Nederlandse en Europese houthandelaren importeren veel hout uit landen waar illegale kap

plaatsvindt. Omdat dit heel structureel is én geen nieuw fenomeen moet worden geconcludeerd dat de acceptatie van deze illegale praktijken diep verweven is in de houtbranche, met daarbinnen uiteraard belangrijke verschillen per onderneming. Zolang Nederland niet over een zeef beschikt om illegaal hout van de eigen markt te weren, heeft men een zwakke positie om in internationaal verband aandacht voor de problematiek te vragen.

Daarnaast heeft Nederland (en andere consumentenlanden) ook een **directe verantwoordelijkheid** omdat 'wij' het illegale hout maar al te graag blijken af te nemen. Het is voor de producentenlanden heel moeilijk, zo niet onmogelijk, om de illegale praktijken te stoppen als het hout wel op de internationale markt kan worden afgezet. Criminele bendes of bewoners die met armoede kampen weten gewoon dat ze op deze manier geld kunnen verdienen. Soms worden illegale praktijken ook direct door Nederlandse bedrijven, of hun contractpartners, uitgevoerd.

De internationale handel en -markt is dus een belangrijke drijfveer voor de illegale kap. De houtmarkt in consumentenlanden draagt direct en indirect bij aan het probleem. Een deel van de activiteiten wordt vanuit de rijke landen, zoals Nederland, gefinancierd.

1.3 Nog geen beleid

Officiële standpunten Nederlandse regering

“Nederland zal zich inzetten om illegale houtkap en handel in illegaal geoogst hout tegen te gaan. Dit zowel in internationale fora als ook in eigen land” (Beleidsprogramma Biodiversiteit Internationaal, p. 30)

“De Nederlandse regering zal zich inzetten om import van illegaal gekapt hout tegen te gaan. Tevens zal de Nederlandse overheid de transparantie in de houtketen bevorderen” (NMP4, p. 119)

“Het (=de illegale kap) wordt wel eens verkeerd ingeschat, maar ook EZ, breed gedragen door de regering, vindt dit een schande. Wij doen er alles aan om een bijdrage aan een oplossing te leveren” (Staatssecretaris Ybema in de Eerste Kamer, 9 juli 2002)

“Vanaf 31 december 1995 - of zoveel eerder als mogelijk - moet al het hout dat in de Nederlandse handel is, uit duurzaam bosbeheer afkomstig zijn” (Regeringsstandpunt Tropisch Regenwoud, 1990)

De handel van illegaal hout op de Nederlandse markt gebeurt ongehinderd en ongestraft, het illegale hout wordt in feite aan onze grenzen witgewassen. De overheid doet op dit moment niets aan de controle op illegale herkomst (behalve waar het uitvoering en handhaving van het CITES verdrag betreft). De herkomst van het hout wordt door Nederland niet gecontroleerd en er zijn geen pogingen het illegale hout te traceren. Nederland heeft, ondanks zijn directe bijdrage aan het probleem, geen visie voor een oplossing, geen politiek, geen beleid en dus ook geen uitvoering.

Gezien de vele beleidsuitspraken kan echter geconcludeerd worden dat de Nederlandse regering niet meer overtuigd hoeft te worden van de wenselijkheid noch van de noodzaak om maatregelen te nemen tegen illegale houtkap en de handel in illegaal gekapt hout. Daarom kan men nu beginnen met het ontwikkelen van een visie en nieuw beleid.

Het vinden van effectieve en efficiënte maatregelen is niet gemakkelijk, maar wel haalbaar. In de afgelopen maanden heeft de Europese Commissie onderzoek gedaan naar zinvolle maatregelen, waaruit een actieplan wordt opgesteld.

2 Wat is illegaal hout?

Om maatregelen tegen illegale houtkap en handel in illegaal gekapt hout te kunnen nemen is een goede definiëring van het begrip belangrijk. Definiëring is echter niet eenvoudig. Illegaal hout is een *containerbegrip* waar uiteenlopende activiteiten onder vallen wat definiëring lastig maakt. Ten eerste is er een grote verscheidenheid van illegale activiteiten vanaf de kap, via belastingontduiking tot heling en treedt het in verschillende landen op een verschillende manier op. Daardoor is formulering van een (juridisch sterke) definitie ingewikkeld. Ten tweede is illegaliteit per definitie gerelateerd aan de bestaande wetgeving. Deze

wetgeving is echter niet in alle producentenlanden even goed. Met name in Indonesië blijkt door decentralisatie soms iets op lokaal niveau legaal te zijn wat op nationaal niveau illegaal is. Hier kunnen ook landrechtenkwesties achter zitten: lokale bevolking 'pikt' hout uit een gebied waar een bedrijf hout kapt, wat volgens hun (inheemse) wet legaal is. In de meeste landen, waar illegale houtkap veel optreedt in de tropen en in Rusland, is dit echter niet het grootste probleem: de regelgeving is vaak goed maar de handhaving blijft achterwege. Zowel tussen overheden, zoals de G8 en de Internationale Tropisch Hout Organisatie, als bij internationaal opererende NGO's hebben zich werkdefinities ontwikkeld. Deze definities richten zich, terecht, op illegale activiteiten van bedrijven en laten in feite de landrechtenkwestie en de toegang tot hulpbronnen meer buiten beschouwing. Daarmee wordt ook in dit rapport gewerkt.

Definitie illegaal hout die in dit rapport wordt gebruikt:

Illegaal hout is hout dat is gekapt, vervoerd, verwerkt, gekocht of verkocht in strijd met nationale, regionale of lokale wet- en regelgeving.

Daarbij worden twee vormen van illegaliteit onderscheiden:

- Illegale activiteiten in het bos (directe schade voor mens en milieu in het bos);
- Illegale activiteiten tijdens handel en transport (leidend tot waardevermindering van het bos en dus indirect tot schade voor mens en milieu in het bos).

In bijlage B wordt meer achtergrondinformatie verstrekt over de verschillende activiteiten die onder deze definitie kunnen vallen.

Overigens wordt in dit rapport ook verwezen naar *duurzaam geproduceerd hout*. Daarbij wordt ervan uitgegaan dat alléén dat hout duurzaam is geproduceerd dat óók legaal is gekapt.

Achtergrondinformatie II

Houtkap Tropen moet vandaag nog stoppen.

Per dag verdwijnen en honderden hectares Tropisch Regenwoud. Waarom doen de regeringen van Derde Wereldlanden hier niets aan? Zo worden de longen van de aarde in rap tempo vernietigd. Het Westen moet snel actie ondernemen tegen deze illegale praktijken. De VN moet desnoods maar ingrijpen en landen straffen voor hun lakse beleid. Toch?

Of is het misschien toch wel vreselijk hypocriet om dit te zeggen? Wij hebben immers in ons eigen land geen bos meer over. De Veluwe... Inderdaad, een prachtig stuk volledig onnatuurlijk bos, aangeplant door de houtindustrie. En niet als schadevergoeding, maar als investering. Het is slechts aan de afname van de vraag naar Nederlands hout te danken dat dit bos niet met dezelfde vaart gekapt is als het oerbos dat ooit heel Europa bedekte.

Nee, gelukkig voor "onze" Veluwe is hardhout tegenwoordig meer in trek. Tropisch hardhout wel te verstaan, want dat is het best bestand tegen ons vochtige klimaat. Dus laten we het kappen tegenwoordig doen. Door goedkope arbeidskrachten in Derde Wereldlanden, ver van ons bed.

Ondertussen roepen we om het hardst dat de overheden van die hardhoutleverende landen iets moeten doen tegen die kap.

En wij kopen ons schuldgevoel over onze hardhouten kozijnen af door stukjes regenwoud te adopteren. Dat die adopties een druppel op een gloeiende plaat zijn, weten we niet of willen we niet weten.

Bron: http://staff.science.uva.nl/~dcslob/lesbrieven/MarcStift/houtkap_tropen.htm

Achtergrondinformatie III

Fragment uit een document over ontbossing en erosie in de Filippijnen van de site van een vrijwilligersorganisatie 'Cross your borders', partner van ontwikkelingsorganisatie NOVIB (zie voor meer info: www.crossyourborders.nl)

Ontbossing

Bos wordt gekapt om plaats te maken voor landbouwgrond, industrieterreinen etc. In de loop der tijd zijn er miljoenen hectares gekapt (1 hectare = 10.000 m²), maar nauwelijks nieuwe bomen geplant, dus op sommige plekken zie je een totaal verwoest landschap. Het kappen van bomen gebeurt al duizenden jaren. Voor het toepassen van zwerflandbouw worden bomen gekapt, vervolgens wordt op die plek voedsel verbouwd. Als de grond uitgeput is wordt weer een ander stuk bos gekapt of verbrand zodat daar weer voedsel verbouwd kan worden. Het hoeft niet rampzalig uit te pakken voor het milieu. Wanneer het gaat om kleine oppervlakten, er herplant plaatsvindt en de natuur de tijd krijgt om zich te herstellen heb je een duurzame werkwijze gecreëerd.

Het grootste deel van de ontbossing komt voor rekening van de houtkapbedrijven, in handen van de Filippijnse elite en buitenlandse ondernemingen. Zij pleegden regelrechte roofbouw. Bosgebieden werden volkomen kaalgekapt en aan herplant werd niets gedaan. Naarmate de best bereikbare reserves oprakten, werden ook de bossen op steile berghellingen gekapt waardoor erosie vrij spel kreeg. In 1991 werd het kappen van bomen in de oorspronkelijke regenwouden verboden. Er zijn nog steeds veel bedrijven actief die op grote schaal bos kappen. Tegenwoordig moeten zij zich echter aan strengere regels houden.

Een ander aspect van ontbossing is het gebruik van hout als brandstof door de plaatselijke, rurale bevolking. Één boom kappen is geen groot probleem, maar als honderdduizenden mensen het doen wel, zeker als er geen nieuwe bomen geplant worden.

Er is de laatste jaren een iets milieubewustere houding ontstaan mede onder invloed van buitenlandse organisaties. Ook de inheemse volken die in de bosgebieden wonen beschermen hun leefgebied. Van 1990 tot 2000 is het percentage bosgebied met 1,4% toegenomen.

Er is dus wel wat verbetering opgetreden, maar toch is het programma van herbebossing nog niet succesvol. In 2001 leek men op de goede weg, tegenover 364 hectare aan houtkap werd 768 hectare herplant. In 2002 is de houtkap, van 1408 hectare, weer groter dan de herplant van 238 hectare bos. De illegale houtkap vergroot het probleem.

Bronnen: http://www.nscb.gov.ph/ru1/natural_resources.htm

Bodemerosie

Bodemerosie vindt onder andere plaats door de massale houtkap. De grond wordt niet meer vastgehouden door de wortels van de bomen. In de droge periode zorgt dit voor stuifzand. Hierdoor ontstaan er in die periode enorme stofwolken. Maar als het regent is het nog erger. Het water zakt niet meer de grond in, want de bomen zijn verdwenen. Dat water werd voorheen door de wortels opgezogen en vastgehouden. Ook zorgde het bladerdak er voor dat de regen niet met bakken tegelijk op de grond terecht kwam. Wanneer de bomen weg zijn, klettert het water met grote kracht op de grond en stroomt het razendsnel naar beneden. Er ontstaan modderstromen die alles op hun weg meenemen. In het kustgebied in het oosten van de Filippijnen werd eind december 2003 vooral het zuidelijk deel van het eiland Leyte zwaar getroffen door de modderlawines. Dorpen werden bedolven onder de modder en tientallen mensen vonden de dood.

Kokosnootplantages vormen een andere oorzaak van bodemerosie. Ze zijn de vervangers van de oorspronkelijke begroeiing op de hellingen. De wortels van de kokospalmen kunnen echter veel minder grond vasthouden.

Niet alleen de mensen die in de bergen wonen zijn de dupe van de houtkap, uiteindelijk ook de mensen in het dal wanneer er in die mate erosie is opgetreden dat hele heuvels zijn veranderd in kale rotsen. Er wil dan niets meer groeien en het water van de enorme regenbuien stroomt nog sneller de rivier in. De rivier krijgt een grote massa water te verwerken, wat zij niet aan kan. De rivieren zijn ondieper

geworden en raken dichtgeslibd door het meegevoerde zand. Hierdoor stromen de rivieren in lagere delen steeds vaker over.

Achtergrondinformatie IV

Ondermeer de volgende sites bevatten nuttige informatie over de problematiek van illegale houtkap:

- <http://www.tropenbos.nl/Kidzone/Q&Aold2.htm>
- <http://www.vwo-campus.net/dossier/13>

Correctievoorschrift opgave IV havo:

Houtkap in de Filippijnen: de mens veroorzaakt een natuurramp

Vraag	Antwoord	scorepunten		
1	De man versleept hout voor de herbouw van zijn huis (houtkap levert oplossing). Tegelijk is dit één van de bomen die niet langer de bodem vasthoudt (en beschermt tegen de neerslag) waardoor versnelde bodemerosie ontstaat (houtkap levert probleem).	1 1		
2	1: Lokale boeren (al dan niet uit de stedelijke sloppenwijken weggetrokken). 2: Corrupte Filippijnse (milieu)ambtenaren die voor veel geld de houtkappers de hand boven het hoofd houden.	1 1		
3	Partij: 1: Lokale boeren 2: Corrupte ambtenaren	Wil tropisch hout in bezit krijgen: 1: ja, als bouw materiaal, brandhout 2: nee	Om andere reden betrokken bij houtkap: 1: ja, om landbouwgrond te verkrijgen 2: ja: vergunningen verkopen	2 per partij 1 punt mits beide antwoorden juist zijn
4	De internationale houthandelaren	1		
5	Verkrijgen van brandhout: kaartblad 177G. Alleen combinatie:	1		
6	De verklaring ligt in het verschil in welvaart tussen beide landen.	1		
7	Canada plant meer bos aan dan het kapt, de Filippijnen veel minder.	1		
8	Kaart die ontwikkelingspositie van beide landen illustreert: Bijvoorbeeld: 194 A,B,C,G / 195 A,B / 196 B,C,D. Statistische gegevens die de ontwikkelingspositie van beide landen illustreren. Bijv. levensomstandighedenindex VN, aantal kilojoules per inwoner per dag enz. Belangrijk is dat de kaart of het cijfer voor beide landen een ontwikkelingsstatus toont die onderbouwt dat de illegale houtkap een gevolg is van armoede. De Filippijnen tonen op veel criteria een beter ontwikkelingsbeeld dan Kameroen. Wanneer een leerling een gegeven uitkiest dat de ontwikkelingspositie van de Filippijnen relatief zwak illustreert, zoals bijvoorbeeld levensverwachting, dan is dit niet goed.	1		
9	A: de boomwortels houden bodemdeeltjes niet meer vast. B: de paraplu functie (afremmen en vasthouden van water) van bomen verdwijnt, water stroomt met meer kracht en sneller af. C: kaart 177B	1 1 1		
10	Wel plaatsen: mensen trekken naar de bossen vanwege gebrek aan werk in de stad. Niet plaatsen: verklaart niet het grote aandeel van de commerciële houtkappers.	1 1		

11	A: Oorzaak illegale houtkap →	Urbane werkloosheid, corruptie, aanleg plantages voor exportgewassen, gebrek aan landbouwgrond	Alle begrippen juist geplaatst = 2
	B: Gevolg illegale houtkap →	Ecologische ramp, erosie, bedreigde boomsoorten, verminderde waterbergingscapaciteit,	4-6 begrippen juist geplaatst = 1
			minder dan 4 juist geplaatst = 0
12	1: (bijna) geen houtkap 2: houtkap vrij laten 3: balans tussen aanplant en kap		1 1 1
13	Pimentel bepleit scenario 1 in het artikel		1
14	Kaart 'Ontbossing', 52e druk: 177 D		1
15	Bij scenario 1 past een antwoord als: Natuurbelang boven economisch belang. Voordelen voor langere termijn boven korte termijn. Op lokale schaal bezwaarlijk voor economische positie van de bevolking, op mondiale schaal nadelig voor commerciële houtkappers. Bij scenario 2 past een antwoord als: Economisch korte termijn belang boven natuurbelang. Voordelen korte termijn boven langere termijn; op lange termijn gevolgen op economisch en natuurterrein onzeker of negatief. Lokaal kan dit scenario positief ontvangen worden op korte termijn: inkomensmogelijkheden uitgebreid. Mondiaal zullen partijen het afkeuren, uit angst voor de lange termijn consequenties. Bij scenario 3 past een antwoord als: Economisch belang krijgt ruimte, maar binnen de grenzen die de natuur aangeeft, zodat kansen voor toekomstige generaties niet geschaad worden. Men zoekt naar een optimum tussen wat lokale partijen nodig hebben en wat voor mondiale balansen belangrijk is om te handhaven. Hiermee wordt in de korte termijn behoefte voorzien, zonder het lange termijn perspectief te ontkennen.		Per gekozen scenario 3 punten Niet voor keuze scenario maar op basis van juist gebruik van termen <i>binnen</i> gekozen scenario 1 voor gebruik natuur en milieu 1 voor aandacht verschillende schaalniveaus 1 voor inschatting van invloed van de verschillende tijdsdimensies op het perspectief
16	Bewust consumeren: alleen tropisch hardhout kopen met een duurzaamheidskeurmerk		1
17	Voorbeelden van juiste antwoorden zijn: - illegale ontbossing - illegale houtproductie - duurzame houtproductie - houtkeurmerk Trefwoorden of termen in het Engels en Frans worden goed gerekend. Alleen als vier trefwoorden een duidelijke link met illegale houtkap tonen: 1 punt		1
Totaal			28